

*Jedna Touha vládne všem,
jedna jim všem káže,
jedna všechny přivede,
do temnoty sváže*

I.

Většinu dokumentárních, ale i jiných filmů lze chytit do nějaké žánrové klece. Jde o dokumentární eseje, portréty, profily, road movies či dokumentární rekonstrukce, analýzy, komedie, docusoapy, dokonce dokumentární básně. Žánry tu slouží nejen jako pomůcky zařazení věci do kontextu a jejich částečné, provizorní uchopení, nýbrž zároveň jako předchůdne vymezování pole — jakési předpochopení v herme-neutickém smyslu —, do něhož se tvůrce chce trefit. Jistě, každý dokumentarista nakonec žánr nějakým způsobem problematizuje či nabourává (podobně jako každý malíř pracuje s definičním polem celých dějin malby, aby si v rámci něj mohl najít svou cestu), mnohdy třeba jenom tím, že se snaží o jeho dokonalé naplnění, o „praktickou idealizaci“ nebo o jeho úplné vyloučení.

Přesto je žánr jakousi nepřekročitelnou hranicí, protože i v jeho úplném a záměrném popírání zůstává hlavním definičním prvkem, dokumentaristickým či filmovým *sine qua non*.

Film *Český sen* (2004), který režiséři (ale jsou to vůbec režiséři? — zdánlivě nesmyslná otázka, k niž se vrátíme později) Filip Remunda a Vít Klusák pustili do kin v roce 2004, patří mezi dokumenty cíleně nežánrové. Proudy jeho obrazů protékají napříč tradičním filmovým polem, přeskakují z jednoho žánru do druhého, takže nelze identifikovat, kam vlastně patří. I označení „první česká filmová reality show“, které z marketingových důvodů přičinili filmu sami tvůrci, je velmi nepřesné a spíše ironicky vychází vstříc potřebě nálepky, kterou v dnešní konzumní společnosti žádáme, ba potřebujeme, abychom se v přemíře všeho neztratili nebo aby se, jako v tomto případě, o našem díle vědělo a nebylo, nedej bože, přeslechnuto či přehlédnuto.

Transverzalita *Českého snu*, v němž sledujeme všechny souvislosti vytváření falešného hypermarketu až do smutného, ponížujícího konce odhalení „podvodu“, má ale hlubší rozdíly než žánrové. Remunda s Klusákem totiž neproblematizují pouze zařazení svého filmu do příslušné zábavní poličky; oni svým filmovým gestem zpochybňují sám pojem *dokument* a potažmo dokumentaristiku *jako takovou*. Ta

totiž tradičně realitu pouze sleduje, maximálně drobně posouvá či variuje, ať už způsobem ptaní, výběrem respondentů, nebo filmovým stříhem či montáží. Stále je to ale více či méně „pozorovací umění“, přestože se filmovými prostředky snaží i vykládat, osmyslovat, interpretovat. Jde o sledování světa (nejen toho lidského) v jeho dění, vrstvení, proplétání. Remunda s Klusákem ale v *Českém snu* nepracují jako klasičtí „voyeuři s kamerou“, jakkoli i je pochopitelně velmi baví ždímání emocí (to je bulvární prvek dokumentu, který nelze dost dobře nikdy úplně vymazat, protože, jak se zdá, bulvární podstatu má už zobrazování života, jeho před-vádění, re-prezentování). Vzrušení a slast z pozorovaného a pozorování samého režisérům jednoduše nestačí. Dokumentovat je jim málo. Oni realitu uměle vytvářejí a teprve potom sledují, co to s lidmi dělá. Virtuální je už nejenom filmové dílo, ale i jeho „předloha“, takže vzniká otázka, zda ještě sledujeme život a jeho přirozenou strukturaci, jak rádi říkají někteří humanističtí dokumentaristé, nebo jen zábavnou hru pro hru, umění pro umění.

Remunda s Klusákem byli po premiéře svého asi již navždy nejslavnějšího filmu nařčeni nejen z podvodu, zneužívání peněz ze Státního fondu na podporu kinematografie, ohlupování lidí a pojíždění chudých důchodců, kteří skočili na jejich fintu s hypermarketem *Český sen*, ale právě

i z onoho samoúčelu, který mimo jiné porušuje dokumentaristickou etiku. Jenže v tom je právě film *Český sen* nejzajímavější. V tom, že vědomě překračuje rámec dokumentu, ba zneužívá dokument k tomu, aby mohl ukázat, co skutečně děláme, co se skutečně děje, když své touhy tak samozřejmě projukujeme a rozpouštíme v konzumním světě.

Ano, Remunda s Klusákem jsou aktivisté, ale v tom nejlepším smyslu slova. Aktivizují dění, aby v jeho zauzlování a rozplétání předvedli fungování našeho světa a stereotypy myšlení. Zobrazování či dokumentování tu neslouží k prosté podívané — i když podívaná to tedy rozhodně je —, nýbrž k poznávání, k vědění. K odhalování mocenských sítí, v nichž víceméně dobrovolně přebýváme a které si, jak dokazují zákazníci i tvůrci marketingových obsahů v *Českém snu*, (ne)vědomě přivlastňujeme, které zvnitřňujeme. Filmový dokument je tu zneužít k politickým účelům, v tom měli kritici filmu pravdu, ale není to politika ve smyslu stranickosti či nějaké konkrétní ideologie, levé, pravé či prostřední. *Český sen* je pořád ze všeho nejvíce osvícenským filmem, neboť věří, že odhalením pravdy, byť na půdorysu „pravdivé fikce“, změní myšlení a jednání lidí. Dokumentární film se mění v performativní strukturu, která se vklíní do vnějšího světa, znásilňuje ho a přetváří. Filmová performance

chce být performancí společenskou a osobní, lidskou. Kantovská odvaha myslet, *sapere aude*, mohlo by stát v podtitulu filmu *Český sen* a konec konců i v záhlaví celého, v podstatě velmi idealistického, byť rafinovaného filmového snažení režisérsko-aktivistické dvojice Klusák/Remunda.

II.

To, že se *Český sen* pouští do odhalování struktur konzumní touhy prostřednictvím manipulace, výmyslu či mystifikace, není úplně náhoda. Moderní konzumerismus doby nadbytku a relativního luxusu pro každého (i pro chudé, ať už je to junk food, nebo laciná televizní, internetová či zájezdová zábava) přece roste z představy, že touhu už nestačí jen tak uspokojovat, ale že je třeba ji dál prohlubovat, rozvíjet, množit, slovem — *re-produkovat*. *Český sen* je především filmem o (re)produkci touhy, a to nikoli čistě v onom jednoduchém supermarketovém konzumním smyslu, touhy po zboží a jeho nekonečném a lacinném množství. Touha, kterou tu hnětou a vědecky zpracovávají manažeři fiktivního hypermarketu *Český sen* Remunda a Klusák, je jen speciálním případem *Touhy jako takové*. Touhy, která je motorem veškerého lidského snažení a jejíž ovládnutí je centrem moderních mocenských struktur, v nichž neexistuje centrum a periferie moci, protože moc, respektive touha je všude.